

Šolska interpretacija sodobnega slovenskega romana

Zoran Hočevar: *Šolen z Brega*

1 Uvod

Učitelji slovenskega jezika in književnosti v gimnazijah in poklicnih šolah poleg umetnostnih besedil za domače branje, ki jih predpisujeta veljavna učna načrta (1996a, 1996b), izbirajo tudi poljubna umetnostna besedila. Izbira primerne besedila ni lahka, potrebno je upoštevati vrsto dejavnikov in kriterijev, če želimo, da bomo dosegli temeljne in delne cilje vzgojno-izobraževalnega procesa: književno znanje in književne sposobnosti. Pomembno pa je tudi, da dijaki izbrano besedilo z veseljem (pre)berejo. Roman Zorana Hočevarja *Šolen z Brega* sem izbrala ob upoštevanju osebnostnih značilnosti dijakov (starostna stopnja, intelektualne zmožnosti, literarno in jezikovno predznanje, čustvena zrelost), recepcijskih zahtev dijakov in učiteljev (besedilo naj bo zanimivo, aktualno, ne preobsežno), sodobnih didaktičnoteoretičnih spoznanj (roman omogoča ustrezno in zanimivo šolsko interpretacijo), vzgojnih (kulturni, jezikovni, osebnostnorazvojni vidiki) ter izobraževalnih (B. Krakar Vogel, 1992: 42-89) dejavnikov. Predstavila bom hipotetični model za obravnavo domačega branja, ki je primerna za srednje strokovne šole in gimnazije, prilagojena pa tudi za poklicne šole.

2 Časovna razporeditev

Prostoizbirnemu domačemu branju posvetimo 5 šolskih ur. Predlagam naslednjo časovno razporeditev:

- 1. šolska ura: uvodna motivacija (delo v parih, individualno delo: pisno tvorjenje besedila po navodilih, izmenjava besedil), domača naloga (komentiranje sošolčevega besedila);
- 2. šolska ura: diskusija o domači nalogi, najava besedila, umestitev v ustrezen kontekst, vprašanja za domače branje;
- 3. šolska ura: prva možnost šolske obravnave;
- 4. šolska ura: druga možnost šolske obravnave;
- 5. šolska ura: tretja možnost šolske obravnave domačega branja.

3 Operativizacija

Temeljni cilji, ki jih skušamo doseči pri obravnavanju domačega branja, so podrejeni dijakovemu primernemu sprejemanju umetnostnega besedila. Dijakov ne smemo preobremenjevati z literarnoteoretično in literarnozgodovinsko terminologijo, zato so delni cilji tej zahtevi prilagojeni, ne da bi bili v nasprotju s temeljnimi.

Temeljni cilji: (1) dijaki pisno in ustno izrazijo doživljanje, razumevanje in vrednotenje temeljnih sestavin prebranega umetnostnega besedila; (2) dijaki znajo roman opazovati, razčleniti in

vrednotiti, pridobljeno znanje dokažejo s tvorjenjem (pisnih ali ustnih) besedil; (3) problematiko, ki jo roman obravnava, dijaki aktualizirajo.

Delni cilji: (1) dijaki znajo izražati predstave, mnenja, zaznave; (2) obnoviti zgodbo *Šolna z Brega*; (3) se soočiti s problemskimi situacijami; (4) definirati pojem roman; (5) označiti literarne osebe; (6) analizirati jezik in slog; (7) sestaviti slovar neznanih besed; (8) dijaki se seznanijo s pisateljem.

Pri šolski obravnavi Hočevarjevega romana izhajamo iz naslednjih predlaganih prvin za interpretacijo: (1) roman; (2) analiza jezika in sloga ter (3) oznaka literarnih oseb.

Metode dela in oblike učenja, ki omogočajo metodološko raznovrstno in pestro šolsko interpretacijo, so: skupinska, individualna, frontalna oblika, dramatizacija, igra vlog, uporaba avdio- in videokaset, okrogla miza, kviz, ustvarjalno pisanje, literarno branje, literarno raziskovanje, oblikovanje miselnih vzorcev, vidnega diagrama, diagrama bipolarnosti, časovnega traku, pojasnjevalnih krogov (za iskanje podobnosti in različnosti), raziskovalne naloge na temo *Osamosvojitve Slovenije*, metoda možganske nevihte. Učitelj predvidi aktivnosti pred, med in po bralnem procesu (G. Lazar, 1993: 83-86), pri čemer aktivnosti pred bralnim procesom spodbujajo motivacijo za domače branje, aktivnosti med bralnim procesom pa pomagajo dijakom razumeti literarne junake, zgodbo, jezik in stil. Aktivnosti, predvidene za šolsko obravnavo književnega dela (po končanem bralnem procesu), so del šolske interpretacije romana, dijake uvajajo v nadaljnje naloge, ki spodbujajo književne sposobnosti, utrjevanje in ponavljanje znanja.

4 Okvirna navodila za izvedbo šolskih ur s Hočevarjevim romanom *Šolna z Brega*

Učencem določimo časovni rok, v katerem morajo roman prebrati. Preden jim razdelimo vprašanja za domače branje, jih za branje motiviramo z naslednjimi nalogami.

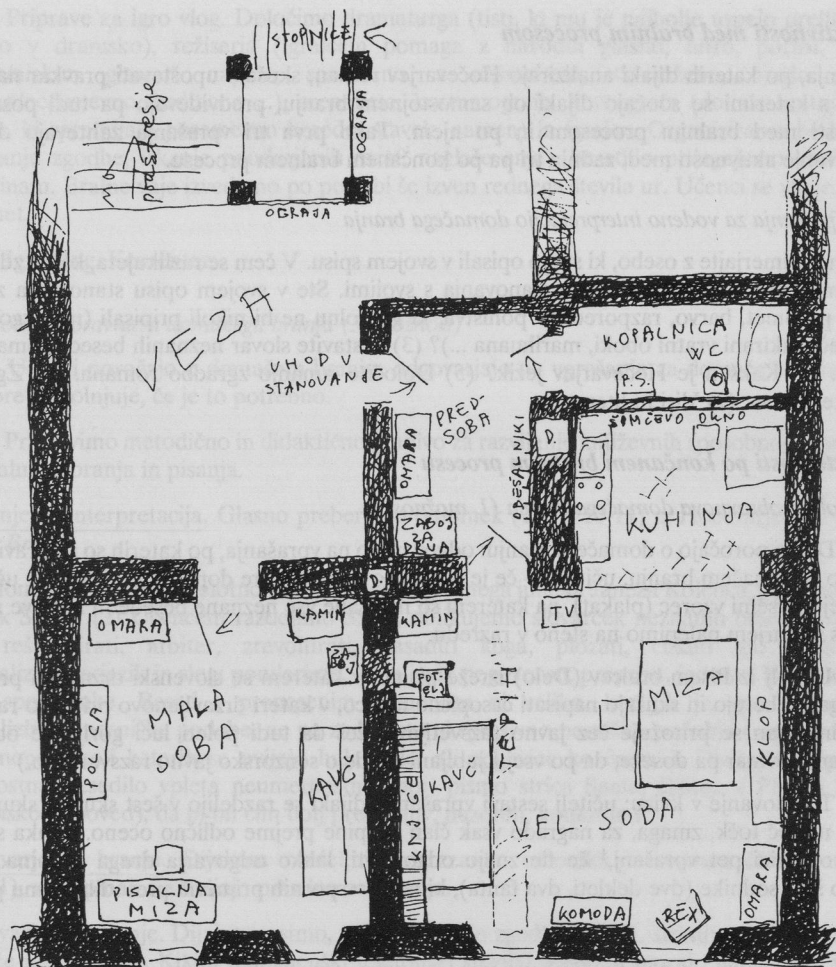
4.1 Aktivnosti pred bralnim procesom

4.1.1 Uvodna motivacija

Učenci delajo vajo v parih: s hrbtom se obrnejo drug proti drugemu, enemu od partnerjev damo fotokopijo razglednice (s tlorisom Šolnovega stanovanja), ki je romanu priložena. Sami si tloris natančno ogledajo, sošolcu pa ga ne smejo pokazati. Nato skušajo risbo čim bolj natančno opisati, sošolec pa po opisu riše risbo (učenci tako vadijo govorno izražanje, skušajo biti jasni, jedrnat, natančni, konkretni). Določimo čas, v katerem mora biti risba gotova (npr. 10 minut). Ko čas poteče, primerjajo fotokopijo tlorisa s tlorisom, ki so ga sami narisali. Izmenjajo si izkušnje, povejo, s katerimi težavami so se ob tem soočali, česa niso znali opisati, kaj so napačno opisali.

Nato učence prosimo, naj tloris čim bolj natančno opišejo še v pisni obliki: (1) opisujejo naj razporeditev in velikost prostorov, razporeditev predmetov, vrat, glavnega in stranskih vhodov, oken; (2) dodajo naj še nekaj domišljijских prvin (npr. barva tal, sten, pohištva, vrat; kdo bi lahko živel v takšnem stanovanju: morda družina, mlajši samski moški/ženska, starejši par brez otrok, ostarel par s psom, zagrenjen/a narkoman/ka ...); (3) poimenujejo in opišejo naj osebo, ki naj bi po njihovem mnenju prebivala v takem stanovanju: čim bolj nazorno naj opišejo njeno zunanost, starost, izobrazbo, želje, strahove, pričakovanja, status ...

Besedilo morajo napisati v šoli. Nato si besedila izmenjajo s sošolci, za domačo nalogo pa preberejo sošolčev opis. Napišejo komentar: kaj jih je v sošolčevem besedilu presenetilo, razočaralo, česa si niso znali predstavljati, kje so nejasnosti, kje se je pisec odlikoval. Polovico naslednje šolske ure posvetimo pregledovanju domačih nalog, dijaki se o pripombah pogovorijo. Nato preidemo k drugi fazi v učnem procesu, to je k obravnavi novih učnih vsebin.

ULICA BREG

4.1.2 Obravnavanje novih učnih vsebin

Tloris stanovanja postavimo v ustrezen kontekst: v njem prebiva Janez Kolenc, imenovan Šolen, tudi Žani, doma z Brega, in je glavni junak romana *Šolen z Brega*. Učencem razdelimo vprašanja, po katerih bodo pripravili ustrezno pisno poročilo o prebranem delu. Pri snovanju vprašanj (delno pa tudi pri snovanju celotnega koncepta okvirnih navodil za predlagane šolske ure), po katerih dijaki pripravljajo pisno poročilo o domačem branju, sem upoštevala težave, s katerimi se dijaki soočajo pri samostojnem branju umetnostnih besedil (Lazar, 1993: 76). To so nizka motivacija za samostojno branje (dijaki nimajo dovolj samozaupanja, zgodba se jim ne zdi zanimiva, ne berejo radi, domačega branja učitelj ne ocenjuje), neustrezne bralne strategije (dijak se preveč osredotoča na posamezne prvine, ne na celoto), nepoznavanje ali nerazumevanje kulturnega, zgodovinskega,

sociološkega ozadja umetnostnega dela, slabo razumevanje (zgodbe, jezika, značajev, vloge pripovedovalca), slog in interpretacija (nezaupanje v lastne interpretacijske sposobnosti).

4.2 Aktivnosti med bralnim procesom

Vprašanja, po katerih dijaki analizirajo Hočevarjev roman, skušajo upoštevati pravkar navedene težave, s katerimi se soočajo dijaki ob samostojnem branju, predvidevajo pa tudi posamezne aktivnosti med bralnim procesom in po njem. Tako prva tri vprašanja zahtevajo dijakovo dokazovanje aktivnosti med, zadnja tri pa po končanem bralnem procesu.

4.2.1 Vprašanja za vodeno interpretacijo domačega branja

(1) Šolna primerjajte z osebo, ki ste jo opisali v svojem spisu. V čem se razlikujeta, kaj ju združuje? (2) Primerjajte Hočevarjeve opise stanovanja s svojimi. Ste v svojem opisu stanovanja zasledili kakšen predmet, barvo, razporeditev pohištva, ki ga Šolnu ne bi nikoli pripisali (npr. zgoščenka, živo rdeče lakirani vratni oboki, marihuana ...)? (3) Sestavite slovar neznanih besed. Pomagajte si s SSKJ. (4) Kakšen je Hočevarjev jezik? (5) Določite zunanjo zgradbo romana. (6) Zgoščeno obnovite roman. (7) Viri in literatura.

4.3 Aktivnosti po končanem bralnem procesu

4.3.1 Šolska obravnava domačega branja (1. možnost)

1. ura. Dijaki poročajo o domačem branju: odgovarjajo na vprašanja, po katerih so pripravili pisno poročilo o domačem branju, učitelj — če je potrebno — odgovore dopolnjuje. Skupaj z učiteljem oblikujejo miselni vzorec (plakat), na katerem so napisane vse neznane besede in njihove razlage. Plakat s slovarjem nalepimo na steno v razredu.

2. ura. Učitelj iz Pisem bralcev (Delo) izreže pismo, v katerem se slovenski državljan pritožuje. Dijaki ga preberejo in skušajo napisati časopisno novico, v kateri državljanovo pritožbo razrešijo. (Npr. državljan se pritožuje čez javno razsvetlavo, češ da tudi poleti luči gorijo že ob šestih popoldan, novinar pa doseže, da po vsej Ljubljani uvedejo senzorsko javno razsvetlavo.)

3. ura. Tekmovanje v kvizu: učitelj sestavi vprašanja, dijaki se razdelijo v šest skupin, skupina, ki prejme največ točk, zmagaja, za nagrado vsak član skupine prejme odlično oceno. Vsaka skupina dobi v ovojnici pet vprašanj,¹ če ne znajo odgovoriti, lahko odgovarja druga skupina. Dijaki določijo štiri sodnike (dve dekleti, dva fanta), ki bodo v spornih primerih presodili, komu podeliti točke.

4.3.2 Šolska obravnava domačega branja (2. možnost)

1. ura. Dijaki poročajo o domačem branju: odgovarjajo na vprašanja za domače branje, učitelj odgovore dopolnjuje, če je potrebno. Skupaj z učiteljem oblikujejo miselni vzorec (plakat), na katerem so napisane vse neznane besede in njihove razlage. Plakat s slovarjem nalepimo na steno v razredu. Učence razdelimo v skupine, v romanu morajo določiti odlomek, ki se jim zdi najbolj

¹ Določite kraj in čas dogajanja v romanu *Šolen v Brega*. Zakaj Janezu Kolencu pravijo Šolen? Kaj pomeni beseda šolen, iz katerega jezika izhaja? V kateri jezikovni vrstvi se uporablja beseda šolen? Na katere značajske poteze kaže vzdevek Šolen? Koga krivi Šolen za neuspelo razmerje z Vlasto? Kako je bila Vlasta oblečena, ko ga je prišla čakati pred tovarno? Kako je Šolen reagiral na nujen zunanji izgled? Kako je bila oblečena Kika Perova, ko jo je Šolen prvič srečal? Je Šolen človek akcije? Utemeljite. Ima Šolen rad spremembe? Utemeljite. Kako Šolen izstopi iz anonimnosti? Zakaj se odloči napisati pismo in ga objaviti v Delu? Kdaj in zakaj se Šolen obleče drugače kot ponavadi? Kakšen je Šolnov odnos do smrti? Utemeljite. Kako umre Šolnov prijatelj Milček? Kaj jesta Milček in Šolen za kosilo? Kaj pomeni beseda revolt? Kdo je Bojan Purg? Kako je bilo ime Šolnovi ženi? Kdaj je Šolnova žena umrla in zakaj? Zakaj Šolen vedno pešači? Povejte naslov 2. dela romana. Kako naslov interpretirate? Navedite točen dan, mesec, leto in mesto objave Šolnovega pisma. Zakaj je v romanu natisnjena vremenska karta? Kdo je stric Samo? Kaj stric Samo zahteva v svojem pismu? Na koga je stric Samo naslovil pismo? Kaj pismo dokazuje (po Šolnovem mnenju)? S katero besedo bi Šolen nadomestil besedo stalen, nespremenljiv? Označite Ljubico Purg.

primeren za igro vlog. Poročajo o izbranem gradivu, skupaj z učiteljem izberejo najprimernejši odlomek. Za domačo nalogo odlomek dramatizirajo.

2. ura. Priprave za igro vlog. Določimo dramaturga (tisti, ki mu je najbolje uspelo prelitati epsko besedilo v dramsko), režiserja (igralcem pomaga z navodili glasno, hitro, počasi, tiho, z visokim/nizkim glasom, napeto, sproščeno, z nasmehom, skremženo, brado gor/dol, čustveno/nečustveno, zadihano ...), scenarista, kostumografa, koreografa (določa kretnje, gibe, mimiko, ki spremljajo posamezno besedo, stavek, namen) in igralce. Organiziramo bralno vajo (razlaganje zgodbe, iskanje poudarjenih mest, naglaševanje), besedilo prilagajamo konkretnim okoliščinam. Bralne vaje izvedemo po potrebi še izven rednega števila ur. Učenci se vloge naučijo na pamet.

3. ura. Igra vlog. Komentar.

4.3.3 Šolska obravnava domačega branja (3. možnost)

1. ura. Učenci poročajo o domačem branju: odgovarjajo na vprašanja za domače branje, učitelj odgovore dopolnjuje, če je to potrebno.

2. ura. Pripravimo metodično in didaktično gradivo za razvijanje književnih sposobnosti, predvsem ustvarjalnega branja in pisanja.

a) Branje in interpretacija. Glasno preberemo odlomek (1997: 10-11) iz Hočevarjevega romana *Solen z Brega*.

(1) Odlomek umestimo v celotno delo, označimo glavnega junaka Janeza Kolenca, povemo, odkod vzdevek Šolen. (2) Učencem razdelimo SSKJ, oblikujemo slovarček neznanih besed iz odlomka (npr. rešpektirati, arbiter, zrevoltirati, nasaditi koga, plozati, cukati ga, konstantno). (3) Analiziramo jezik in slog: poudarimo, da je jezik pogovoren, preprost, jedrnat, Hočevar vpleta tujke, sposojenke. Besed s prenesenim pomenom ni veliko, kar jih je, gre večinoma za leksikalizirane pesniške podobe, ne pa za bogato ekspresivno pesniško podobo (»ima ekstremno tanke noge, okoli katerih se ovijajo hulahopke ali nogavice ko čreva«). Dialogov je precej, v umetnostno besedilo vpleta neumetnostna (npr. pismo strica Sama, članek v Pismih bralcev, vremensko napoved), da bi bil čim bolj prepričljiv, nazoren, konkreten.

b) Ustvarjalno branje. Dijakom razdelimo razrezanko odlomka iz romana (Hočevar, 1997: 170-171), v skupinah sestavljajo pravilno zaporedje.

c) Ustvarjalno pisanje. Dijake prosimo, naj nadaljujejo zgodbo na 171. strani: pojasnijo naj, zakaj se nihče ne oglasi na Kikini münchenški telefonski številki. Zgodbo morajo nadaljevati v takem pripovednem slogu, kot ga ima Hočevar. Konec naj bo presenetljiv, vpletejo naj tudi Ančko Kujkovo.

3. ura. Okrogla miza (razprava) na izbrano temo, npr. izsiljevanje, stanovanjska stiska, malomeščanstvo, osamosvojitve (dijaki se pogovarjajo o osamosvojanju kot osebnem problemu, izrazijo svoj pogled na osamosvojitve Slovenije, izražajo svoja mnenja, strinjanje in nestrinjanje, stališča za in proti, opozorimo jih na probleme, kot so finančna samostojnost, osebna odprtost, prilagajanje, tok s časom (»zamrzneni čas« (Hočevar, 1997: 65)), konkurenčnost, sprejemanje porazov, drugačnih pogledov, nazorov, izoblikovanje osebnega odnosa do ljudi, družbe, okolice, preseganje starih okvirov, prevzemanje odgovornosti za svoja dejanja ...). Učenci razvijajo kritičen odnos do sveta in sebe, kulturo dialoga in strpnost.

4.4 Ponavljanje in vadenje domačega branja

Vaje za ponavljanje in vadenje domačega branja lahko damo dijakom za domačo nalogo, lahko pa jih rešujemo tudi v razredu, če nam je za to ostalo dovolj časa.

METODIČNE IZKUŠNJE

1. Razvrstite dogodke po pravilnem časovnem zaporedju.

- _____ Šolnov prijatelj Milček umre na stranišču.
- _____ Malčika Purg predlaga, da bi se s Šolnom poročila.
- _____ Purgovi okoli velike noči obišejo Janeza Kolenca.
- _____ Šolen januarja 1991 po dolgem času obiše Ančko Kujkovo.
- _____ Tone Šonc pripelje v stanovanje dekle.
- _____ Janez Kolenc obiše Purgove.
- _____ Šolen napiše članek Javne ure in ga 7. marca objavi v Delu.
- _____ Pred Mestno galerijo spozna Kiko Perovo.
- _____ Janez Kolenc povabi Šonca na razgovor o hišnem redu.
- _____ Kiko Perovo povabi na kosilo k Rotovžu.

2. Vaje iz ustvarjalnega pisanja.

(A) Napišite ljubezensko pismo, kot bi ga pisal Šolnov podnajemnik Šonc hčerki Kike Perove. Pismo naj obsega 22 stavkov, razdeljeno naj bo na tri odstavke. (B) Napišite osebnoizpovedno pesem, kot bi jo napisala razočarana in užaljena Malčika Purg, potem ko je videla, da se Šolen ne bo poročil z njo in se celo sestaja s Kiko Perovo. (C) Konec romana nadaljujte tako, da poveste, kako se je razpletlo razmerje med Kiko Perovo in Janezom Kolencem. (Č) Nadaljujte verzja Janeza Kolenca: »Stara si stara si stara kokoš, se zadnji zob maje, ne mara te mož.« (D) V izbranem odlomku spremenite dialog v pripoved. (E) Komentirajte naslednji citat: »In vi [Janez Kolenc] niste noben žužek. Živet z normalnimi ljudmi in jih tako zaničevat, to zna samo nekdo, ki je shizofrenik ali nergav zapečkar ali pa umetnik!« (F) Poročajte o družbenem in političnem položaju v Sloveniji leta 1991. (G) Napišite intervju z Jožefom Purgom, ki je obtožen umora Janeza Kolenca.

3. Izpolnite tabelo. Če ne znate odgovoriti, ponovno preletite roman.

<i>Lit. oseba in njene značilnosti</i>	<i>Drži</i>	<i>Ne drži</i>	<i>?</i>
Janez Šolen:			
— je materialno dobro preskrbljen,			
— je konzervativen,			
— je lahkoživec,			
— ima veliko prijateljev,			
— je ločenec,			
— obožuje športne prenose,			
— rad politizira,			
— ga zanimata umetnost in kultura,			
— riše in slika,			
— nima gospodinjske pomočnice,			
— poseduje orožje,			
— ima sorodnike v nekdanji Jugoslaviji.			

METODIČNE IZKUŠNJE

4. Obkrožite pravilni odgovor.

Porkasvet je izšel pred Šolnom z Brega.	DA	NE
Porkasvet je Hočevar napisal pred Šolnom z Brega.	DA	NE
Hočevar je najlažje napisal 16. poglavje Šolna z Brega.	DA	NE
Najslabše slovensko besedilo je po Hočevarjevem mnenju Martin Krpan.	DA	NE
Kika Perova in Janez Kolenc imata zmenek 26. 6. 1991.	DA	NE
Aprila 1991 je zapadel sneg.	DA	NE
Janez Kolenc je sneg napovedal, Malčika Purg se z njim ni strinjala.	DA	NE

5. Poimenujte opisano literarno osebo.

Študirala je primerjalno književnost, vendar je končala le gimnazijo, hodila je na razstave v Mestno galerijo, kino in Slončka.

Živi v Beogradu, optimist, neugnanec, bil je oznovec, udbovec, funkcionar v jugoslovanskem notranjem ministrstvu.

Ima debel hlodast trup, je nekdanja eskadejevka, rada ga pije, veliko kadi, tako da je vsa rumena od tobaka, čez obraz ji v štrenah visijo temnožolti in osmukani lasje.

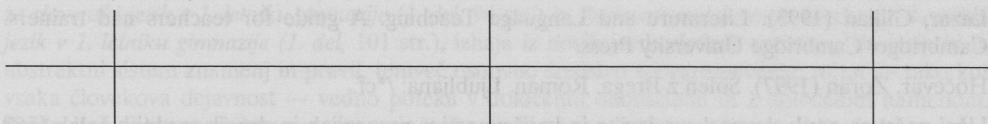
Po vojni je emigriral v Argentino, leta 1991 se vrne v Slovenijo in se poroči.

6. Na časovnem traku ponazorite dogajanje v romanu.

1. del (Vlasta)

2. del

3. del

Sredina januarja 1991

7. V diagram vpišite pet argumentov za in pet proti naslednji trditvi.

VEČINA LJUBLJANSKIH UR JE BOLJ ZA OKRAS KOT TOČEN ČAS.

ZA

PROTI

1. _____

1. _____

2. _____

2. _____

3. _____

3. _____

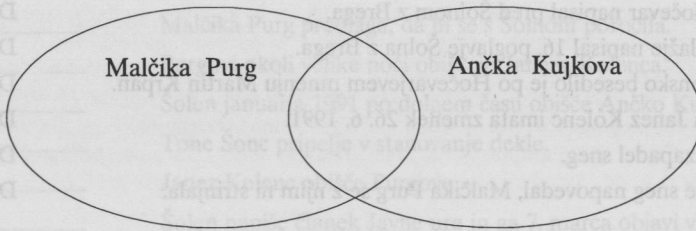
4. _____

4. _____

5. _____

5. _____

8. V množici vpišite tri osebne značilnosti Malčike Purg in Ančke Kujkove, v preseku pa tri značilnosti, v katerih sta si podobni.

5 Sklep

Roman Zorana Hočevarja *Šolen z Brega* ponuja vrsto možnosti za dinamičen pouk in metodološko raznovrstno ter pestro šolsko interpretacijo. Domačemu branju v šoli namenimo pet ur. Dve uri posvetimo uvodni motivaciji, najavi in lokalizaciji besedila, tri ure pa šolski obravnavi. Predlagane tri možnosti za šolsko obravnavo lahko med seboj poljubno kombiniramo. Naloge za ponavljanje in vadenje lahko delamo v šoli ali pa jih dijaki rešijo za domačo nalogo. Posamezne naloge lahko vključimo v kontrolno nalogo.

Literatura

Krakar Vogel, Boža (1992). Novejši pogledi na pouk književnosti kot dejavniki sooblikovanja smotrov, metod in vsebin. Doktorska disertacija. Ljubljana. Univerza v Ljubljani.

Lazar, Gillian (1993). Literature and Language Teaching. A guide for teachers nad trainers. Cambridge: Cambridge University Press.

Hočevar, Zoran (1997). *Šolen z Brega*. Roman. Ljubljana: /*cf.

Učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v gimnazijah in drugih srednjih šolah (560 ur) (1996a). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Učni načrt za pouk slovenskega jezika in književnosti v triletnih programih srednjih šol (350 ur) (1996b). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Alenka Žbogar

Filozofska fakulteta v Ljubljani